

KUZEY MAKEDONYA TÜRKLERİNİN SOSYOKÜLTÜREL TÜRBÜLANSI

Osman Atalay

Referans için: Atalay, Osman, "Kuzey Makedonya Türklerinin Sosyokültürel Türbülansı", İNSAMER Analiz. 03.02.2023.

 Analiz

Balkanlar'da 1878-1879 Rus Harbi ve 1912 Balkan Savaşı sonrasında Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin toprak ve nüfuz kaybı sürekli olarak devam etti. Bugün Balkan jeopolitiği bütünüyle NATO ve Avrupa Birliği'nin (AB) bir parçası hâline gelmek üzere. Yugoslavya'nın dağılma sürecinin başlarında Slovenya ve Hırvatistan'ın ardından 8 Eylül 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Makedonya'da Türkler için de yeni bir dönem başlamış oldu. Türkler, bağımsızlıkla birlikte daha önce ellerinden alınan haklar noktasında umutlandılar. Siyasal, sosyal, kültürel alanda varlıklarını devam ettirebilmek için siyasi partiler ve sivil toplum alanında örgütlendiler. Kuzey Makedonya Müslüman toplumları ve Türkler

birçok anlamda Balkanlar'daki diğer Müslüman topluluklara ve Türklere göre daha avantajlıydı. Bu noktada onların bu avantajlarını Osmanlı sonrası dönemde bu topraklarda bedel ödeyen öncü şahsiyetlere (Fettah Efendi, İdris Efendi, Ata Efendi ve Yücelciler hareketine) borçlu olduklarını da belirtmek gerekiyor.

Bugün Türkiye'nin 700 yıldır bölgedeki varlığının önemli bir parçası olan Arnavut, Boşnak, Rom ve Türk toplumları ile bağlarının zayıfladığı bir dönemin arifesindeyiz. Bizim Rumeli Balkanlar hikâyemiz, AB şemsiyesi altında yeni bir "Batı Balkanlar" oluşumuna dönüşürken biz bu değişime hazırlıklı mıyız?

Balkanlar 1990'lardaki dağılma sürecinden sonra, ikinci büyük siyasi ve sosyal değişimi yaşıyor. Yedi sene önce AB üyelik başvurusu yapan Bosna-Hersek, resmen AB'ye adaylık statüsü kazandı. Avrupa Konseyi Başkanlığı ile Avrupa Parlamentosu temsilcileri, Kosova vatandaşları için vizesiz seyahati düzenleyen taslak üzerinde anlaşmaya vardı. AB ve NATO'nun Balkanlar politikasındaki bu hareketlilik, önümüzdeki beş yılda bölgenin ciddi değişimlere sahne olacağına işaret ediyor.

Türkiye'nin Balkanlar politikası ise liderler ve güvenlik bürokrasisi düzeyinde çok hassas ilerlerken siyaset, kamu ve sivil toplum ayağında aynı hassasiyet ve dinamizmi göremiyoruz. Kuzey Makedonya Türk toplumu son 10 yıldır siyasi, kültürel ve sosyolojik bir türbülans içinde. NATO üyesi olan ve AB ile tam üyelik müzakerelerine Temmuz 2022'de başlayan Kuzey Makedonya'da Türk toplumunun bu süreci birlik ve beraberlik içerisinde yürütmesine katkı sağlamak gerekiyor. Zira Balkanlar'da yaşayan Türk toplumunun en önemli sorunu, İsmail Gaspıralı'nın da 100 yıl önce dillendirdiği gibi, bütüncül politik ve kültürel yoksunluğa işaret eden "dilde, fikirde, işte birlik" ideolojisinin göz ardı edilmesidir.

Bugün Makedonya Türkleri hâlihazırda üç siyasi partiye bölünmüş durumda. Bunlardan ilki Beycan İlyas yönetimindeki Türk Demokratik Partisi (TDP), ikincisi Enes İbrahim'in başında bulunduğu Türk Hareket Partisi (THP), üçüncüsü ise Erdoğan Saraç liderliğindeki Türk Millî Birlik Hareketi (TMBH).

TDP ile THP 2017 yılından bu yana Sosyal Demokratlar Birliği (SDSM) hükümetinde koalisyon ortağı. TMBH ise Makedonya Ulusal Birliği Demokratik Partisi (VMRO) ile koalisyon içinde olup muhalefette. Hükümet koalisyon ortakları olan TDP ve THP parlamentoda birer milletvekili ile temsil edilirken, bakanlıklar başta olmak üzere hükümette birçok müdürlüğe sahipler. Ancak buna rağmen Makedonya Türklerinin başta eğitim olmak üzere kültürel, sosyal, ekonomik vb. sorunları devam ediyor.

Balkanlar'daki Türk toplumunun sorunlarının çözümü siyasi partilerden geçtiği için bu partilerin her zaman gözetilip kollanması gerekiyor. Ne var

ki pek çok kişi, Makedonya Türk siyasetindeki en önemli sorunun bu üç Türk siyasi parti olduğunu düşünüyor. Evet, 80.000 kişilik bir topluluk için bu önemli bir sorun olsa da Makedonya Türklerinin zihninde ve kalbindeki "bölünmüşlük" ve "güvensizlik" şüphesiz çok daha büyük bir sorun.

*Balkanlar
1990'lardaki
dağılma
sürecinden
sonra, ikinci
büyük siyasi ve
sosyal değişimi
yaşıyor. AB
ve NATO'nun
Balkanlar
politikasındaki
hareketlilik,
önümüzdeki
beş yılda
bölgenin ciddi
değişimlere
sahne olacağına
işaret ediyor.*

Altı bölgede düzenlenen seçimler ülke genelinde dağınık şekilde yaşayan Türklerin iradesini meclise ve dolayısıyla hükümete yansıtmaya imkân vermiyor. Bu durum bölünmüşlük ve güvensizlikle birleşince, ülkedeki Türklerin bir kısmı siyasetten umudunu keserek oy kullanmıyor bir kısmı da Makedon ve Arnavut partilere yöneliyor. Seçim sisteminden dolayı seçim öncesi yapılan koalisyonlarla genel seçimlere katılan Türk partileri ise ekseriyetle Makedon partileriyle koalisyon yapmayı tercih ediyor. Peki, Türk partileri Arnavut partileriyle neden hiç iş birliği yapmıyor? Bunda Makedonlara göre daha az milletvekili çıkaran Arnavut partilerin Türk partileriyle iş birliği konusunda çekimser davranması belirleyici oluyor. Bir diğer kesim ise ideolojik görüş ve çıkarlar çerçevesinde üye oldukları üç Türk partisinden birine yöneliyor. Seçim sisteminden dolayı tam olarak hesaplanamasa da yerel seçimlerin meclis üyeliği listelerinden yapılan hesaplamalar, son seçimlerde (Ekim 2021) üç Türk partisinin toplam oy oranının oldukça düşük olduğunu gösteriyor. Türk partilerinin nüfuslarına göre aldıkları oyun bu kadar düşük olmasının sebepleri ise ayrıca tartışılması gereken bir konu.

Nüfus konusu, özellikle de genç nüfusun göç etmesi konusu Kuzey Makedonya Türk toplumunun en önemli kronik sorunlarının başında geliyor. 2022 yılında yapılan sayım hayati öneme sahip olmasına rağmen Türk partilerinin sahada etkin olmamaları ve açıklanan sonuçları kabul etmiş görünmeleri, mecliste olmalarına rağmen bir kere bile bu konuyla ilgili bir basın toplantısı veya bir açıklama yapmamaları tepkilere sebep olmuş durum-

da. Sahadan gelen izlenim ve bilgiler, bu partilerin seçmenler nezdinde gün geçtikçe kan kaybettiğini gösteriyor. THP ve TDP'nin idari kadroları arasındaki sert ve soğuk ilişkilerin uzun zamandır bu şekilde olması, TMBH'nin yönetim kadrosunun zayıflığı, mevcut partilerin Türk toplumunun sosyoekonomik ve sosyokültürel beklentilerine cevap veremediğini açıkça gösteriyor. Türk partilerin kendi içlerinde ve birbirleriyle yaşadıkları sorunların Ankara devlet tecrübesi/aklı tarafından göz ardı edilmesi ise, telafisi zor bir duruma yol açmış görünüyor. Kuzey Makedonya Türk partilerinin Ankara'nın güvenlik bürokrasisi tarafından ciddi bir restorasyona ve rehabilitasyona ihtiyacı olduğu açıkça anlaşılıyor. Bu konunun daha fazla ihmal edilmesi durumunda, yakın zamanda Makedonya Türklerinin siyaseten Türk partilerinden uzaklaşması gibi bir tehlike söz konusu olabilir.

Bu noktada sivil toplum kuruluşlarına da bazı görevler düşüyor. Bu yapılar öncelikle akılcı stratejik planlamalarla halkın sosyokültürel ihtiyaçlarını belirleyerek bu doğrultuda projeler gerçekleştirmeli. Ankara'nın Balkan politikalarının resmî ve sivil toplumun tüm dinamikleriyle koordineli ve uyumlu bir şekilde yürütülmesi son derece önemli olmasına rağmen bu alanın yakın dönemde siyaset tarafından bir hayli ihmal edilmiş olduğu görülüyor. Bu noktada özellikle Türkleri ilgilendiren konulardaki proje ve faaliyetlerin Türkiye kurumlarının (Yunus Emre Enstitüsü, YTB, TİKA Maarif Okulları, Anadolu Ajansı, Halkbank, Balkan Üniversitesi vb.) koordinasyonu ile desteklenmesi gerekiyor. Ne var ki bugüne kadar bölgede çalışan Türkiye eksenli STK'ların yerel kurumların faaliyetlerine yeterli destek

veremedikleri, toplumun ihtiyaçlarını öncelleyen faaliyetleri gerçekleştirme konusunda başarılı olamadıkları gözlemleniyor. Devlet destekli iş adamlarının da sadece kendi kâr hedeflerini tutturmaya odaklanmaması, yerel kurumları güçlendirecek stratejik, ekonomik yatırımlar yapması önem arz ediyor.

Yugoslavya döneminden bugüne çok büyük bedeller ödeyerek varlığını koruyan Kuzey Makedonya'daki Türk toplumu, 1992'de Makedonya'nın bağımsızlığını kazanmasıyla anayasal olarak Makedon ve Arnavutlarla birlikte ülkenin kurucu unsurları arasında yer almıştır. Ülkede yapılan son nüfus sayımında Türk toplumunun eski oranlarda kalarak üçüncü topluluk olma özelliğini koruduğu görülmüştür. Kuzey Makedonya'da Türkler Müslüman nüfus içerisinde Arnavutlardan sonra ikinci en kalabalık grubu oluşturmaktadır; Türklerden sonra Romanlar, Torbeşler ve Boşnaklar gelmektedir.

Makedonya'daki Türk toplumu diğer Müslüman toplumlara kıyasla ülkedeki en dağınık gruptur. Ülke genelindeki Türklerin toplam nüfusu 80.000 civarındadır. Kuzey Makedonya'nın doğusunda 25.000-30.000 civarındaki Türk nüfus (Yörükler) genellikle köylerde yaşamaktadır. İştip, Köprülü (Veles), Radoviş, Koçana, Vinisa, Ustrumca, Valandova, Doyran, Gevgeli bu bölgenin önemli şehirleridir. Osmanlı'nın Balkanlar'daki mirası olan Yörük Türklerinin köylerinin isimleri de hâlen Türkçedir. Aradan geçen 600 yıla rağmen kültürlerini, dillerini ve geleneklerini yaşatmaya devam eden Yörükler, maalesef en çok unutulmuş toplulukların başında gelmektedir. Orta-Güney Makedonya'da ise, Pirlepe, Kırço-

va, Plasnitsa, Resne, Manastır gibi şehirlerde Türk nüfus vardır. Ülkenin batısında Üsküp, Kalkandelen, Gostivar, Vrapçiste, Debre, Merkez Jupa, Ohri ve Struga şehir ve köylerinde de Türk nüfus yaşamaktadır. Ülkede Türklerin nüfusu sınırlı olsa da Türkçenin kullanımı bir hayli yaygındır; Türk kültürünün hâkimiyeti ve tesiri asırlardır devam etmektedir.

Siyasi yapı haricinde 2002'de kurulan MATÜSİTEB (Makedonya Türk STK Birliği) ülkedeki Türk sivil toplumunun çatı örgütüdür. İlk başkanlığını yapan Sıdika Aga'dan sonra sırasıyla Fadil Hoca, Süleyman Baki, Tahsin İbrahim ve Hüsrev Emin bu görevi ifa etmiştir. Birliğin başkanı hâlihazırda Tahsin İbrahim'dir. Türkiye ile güçlü kültürel ve siyasi ilişkilere sahip olan MATÜSİTEB TİKA, YTB, Yunus Emre Enstitüsü, Diyanet gibi kurumlarla iş birliği içindedir.

Makedonya Türk toplumu 1991'den bu yana siyasi arenadaki varlığını sürdürmektedir. İlk kurulan siyasi parti, başlangıçta birlik olarak kurulan TDP'dir. İlk başkan Avni Engüllü'den sonra Mugbil Beyzat, ardından Erdoğan Saraç partinin başına getirilmiştir. 2002'de Saraç'ın yerine Kenan Hasipi seçilmiştir. 2016'daki kongreden bu yana da TDP'nin başında Beycan İlyas bulunmaktadır. TDP en köklü parti olmasına rağmen oyları 24.000'den 12.000'e gerilemiştir; bu sonuçta yeni partilerin kurulması da etkili olmuştur.

Kuzey Makedonya Türk toplumunun siyasi arenada üç partiye bölünmesi ve bu partiler arasında iş birliğinin kurulamaması, Türklerin siyasetteki etkinliğine büyük zarar vermektedir. TDP milliyetçi-muhafazakâr, THP ulusalcı-seküler, TMBH ise milliyetçi çizgide

siyaset yapmaktadır. Partiler arasındaki bu bölünmüşlük ve rekabet, Türk toplumunun Türk partilerinden ümidini kesmesine ve maalesef birçoğunun Makedon ve Arnavut partilerine kaymasına sebep olmaktadır.

Kuzey Makedonya'da Türk toplumunun oy potansiyeli 35.000-40.000 civarında olmasına rağmen Türk partileri bu pastadan 20.000 civarında oy alabilmektedir. Bu noktada Türkiye'nin siyasi alanda Türk partileri ile daha ciddi ve stratejik çalışmalar yürütmesinin önemi açıkça anlaşılmaktadır. Zira önümüzdeki süreçte Türk partilerinin oy oranlarına kıyasla Makedonya devlet bütçesinden daha fazla pay almaları, bu partilerin Türkiye ile ilişkilerinde farklı bir tutum sergilemelerine sebep olabilir. Dolayısıyla bu konu, sosyokültürel anlamda yol açabileceği riskler de hesaplanarak dikkatle ele alınmalıdır.

Kuzey Makedonya Türk Toplumunun Çözüm Bekleyen Sorunları

Son 10 yıldır Ankara'nın Kuzey Makedonya'daki Türk partileri ile arasındaki iletişim sorununun had safhada olduğunu görüyoruz. Ayrıca Türk toplumunun siyasi bölünmüşlüğü de Kuzey Makedonya Devleti nezdindeki konumunu her geçen gün zayıflatıyor. Öyle ki geçen yıl Kuzey Makedonya Türklerinin resmî bayramı olan "21 Aralık Türkçe Eğitim Bayramı" kutlamalarında bu ayrılık ve parçalanma çok bariz bir şekilde görüldü. Yıllarca MATÜSİTEB ve TİKA desteği ile yapılan programa, Türk partileri katılmadı ve her biri farklı günlerde ayrı programlar yaptı. TBMM Başkanı Mustafa Şentop'un Türk partilerine olan mesafeli yaklaşımı da ilişkilerdeki sorunun ciddiyetini açıkça ortaya koydu. Bu du-

rum Makedonya Türk toplumunda ciddi tartışmalara sebep oldu.

Bu noktada Türk kurumlarının Makedonya'daki temsilcileri arasındaki iletişim ve koordinasyon sorunundan da bahsetmek gerekiyor. Bu sorunu aşmak için öncelikle Kuzey Makedonya Türk toplumunun siyaset ve sivil toplum kurumlarında görev yapacak eğitimli ve sağduyulu kişilere olan ihtiyacının bir an önce çözülmesi gerekiyor. Türk toplumunun Kuzey Makedonya'da varlığını sürdürmesinde hayati önemi olan kurumların (siyaset, üniversite, diyanet, ticaret vb.) da stratejik bir akıl çerçevesinde yeniden yapılandırılması gerekiyor.

Bugün Kuzey Makedonya'da başta eğitim ve sağlık alanları olmak üzere devlet kurumlarında "hakça temsil" ilkesi çerçevesinde Türklerin temsil oranı %4 olması gerekirken %2 bile değil. Ayrıca ülkede içişleri, adalet, dışişleri, tarım gibi önemli bakanlıklarla emniyet, hukuk vb. kurumlarda da Türklerin üst düzey temsili maalesef yok denecek kadar az. Türk siyasi partileri, sivil toplum kurumları ve Balkan Üniversitesi gibi yapılar bu sorunların çözümü konusunda etkili olabilecekken iç çekişmelerle vakit kaybetmekte.

Türk toplumunun ekonomik alanda güçlenmesi için Türklerin ticari olarak daha aktif olması gerekiyor. Türkiyeli şirketlerin yerel Türk toplumu ile daha çok iş birliği yapması bu noktada büyük önem arz ediyor. Örneğin *Halkbank*, *TAV*, *Ramstore*, *Cevahir*, *Limak* gibi Türk yatırımcıları, ülke ekonomisine ciddi katkı sağlıyor. Fakat bu kurumların Kuzey Makedonya toplumunda din, dil, ırk, çok kültürlü sosyoloji gibi faktörleri göz önünde bu-

lunduran stratejik hedeflerle hareket etmesi gerekiyor. Kuzey Makedonya'daki iki Türk üniversitesinin Türk ve Makedon toplumunun siyaset, sivil toplum, kültür ve sanat havzasına değer üreten bir misyonla çalışması gerekiyor. Ne var ki üniversitelerin mütevelli heyet üyelerinin eğitimci ve akademik yönünün güçlü olması gerekirken iş adamı profillerinin daha fazla öne çıktığı görülüyor. Özellikle Balkan Üniversitesi'nde Türkiye'den gelen öğrencilerin sayısının çokluğu, ticari kaygılarla hareket edildiği algısını güçlendirirken eğitim kalitesi konusunda ciddi soru işaretlerine sebep oluyor. Oysaki bu üniversitenin Makedon, Arnavut, Türk, Boşnak, Rom toplumları için eğitim ve akademi bir ekol oluşturması beklenirdi.

Makedonya Türklerinin eğitimdeki sıkıntılarını Anayasa Mahkemesi eski başkanı Salih Murat şu şekilde özetliyor:

“Makedon olmayan toplulukların eğitim konusunda çok fazla sorunu var. Bu sorunlar günden güne artıyor. Türklerin durumu da hiç arzu edilen bir noktada değil. Sorunu bir örnekle açıklamak istiyorum: Makedonya'da ilkökul çağında yaklaşık 14.000-15.000 Türk çocuğu var. Anayasanın garanti ettiği anadilde ilkökul ve ortaokul hakkını ise yalnızca 8.000-9.000 çocuk kullanabiliyor. Yaklaşık 5.000-6.000 Türk çocuğu ise başka dillerde eğitim görüyor. Oysaki bu çocuklara da ana dillerinde ilkökul eğitimi verilmesi durumunda 500'ün üzerinde yeni Türk öğretmene ihtiyaç duyulacak, ayrıca 10'a yakın yeni ortaokul açılması

gerekecek. Akabinde bir sürü lise hocası ve daha başka Türk bürokrata ihtiyaç olacak. Sonuç olarak üniversite seviyesindeki olumsuz tablo da iyileşecek. Mevcut durumda anayasa güvencesi altında olan anadilde eğitim hakkının kullanılamaması sebebiyle 1.000'e yakın Türk'ün eğitim alanında çalışma hakkı da ellerinden alınmış oluyor. Bu madde gereği gibi uygulandığında Türklerin kamudaki temsil oranı da artacak. Bu durum başta kültür ve sanat olmak üzere diğer alanlar için de geçerli.”

Buraya kadar anlatılanlar Kuzey Makedonyalı Türklerin genel sorunlarının %1'i bile değil. Bunları daha da detaylandırmak, farklı konulardaki sıkıntılardan bahsetmek elbette mümkün. Ancak kısaca ifade edecek olursak Kuzey Makedonya'daki Türk toplumunun akademi, siyaset, sanat, bilim vb. tüm alanlarda desteklenmesi gerekiyor.

Ülkede ayrıca Yunus Emre YTB Din Ataşeliği koordinasyonunda düzenlenecek özgün yeni politikalara ihtiyaç var. Zira Makedonya İslam Birliği'nde, Makedonya'nın Arnavutlardan sonra ikinci büyük Müslüman topluluğu olan Türklerin başkanlık (riyaset), müftülük, medrese, ilahiyat fakültesi gibi kurumlarda hakça ve yeterince temsil edilmemesi önemli bir sorun.

Kuzey Makedonya Türkleri 700 yıldır kimliklerini, kültürlerini muhafaza etmek, eğitim sorunlarını çözmek, örf ve âdetlerini, millî ve manevi değerlerini korumak için büyük çaba göstermiştir. Ancak bugün Türkiye'nin bölgede faaliyet gösteren siyaset, kamu ve

sivil toplum kuruluşları arasındaki ideolojik tercihler, kavgalar ve küskünlükler sebebiyle maddi manevi kayıplar yaşanmaktadır.

NATO ve AB'nin yeni Balkanlar tasarımı çerçevesinde yaşanan değişim sürecinde, Türkiye'nin de ulusal çıkarları doğrultusunda çok kültürlü, çok dinli, çok etnisiteli bu coğrafyada barışı, bir arada yaşama kültürünü vizyon edinmiş yeni bir Balkan politikası dizayn etmesi gerekiyor. Zira son beş yıldır AB ve NATO'nun Balkanlar politikasında ciddi gelişmeler yaşanıyor. Türkiye'nin de bu süreci sahada özel bir komisyonla takip etmesi, bölge dinamiklerini yeniden kurgulaması gerekiyor. Geçtiğimiz hafta İtalya Dışişleri Bakanlığı'nın ev sahipliğinde, ülkenin kuzeydoğusundaki Trieste kentinde İtalyan siyasetini ve iş dünyasını bölgeye yakınlaştırmayı hedefleyen "İtalya-Batı Balkanlar Konferansı" düzenlendi. İtalya Başbakanı Meloni'nin konferansa gönderdiği mesaj çok önemliydi. Meloni mesajında, "Avrupa'nın Balkanlar'a karşı büyük sorumluluğu var. Bu bölgenin bizim dünyamıza ve değerlerimize aidiyet duygusunu yeniden teyit etmek gerekiyor. AB'nin bu bölgeye yönelik yeni bir vizyon ortaya koyması ve Batı Balkanlar'a genişlemeyi öncelikleri arasına alması zorunludur. Kıtamızın bu stratejik kısmının, ortak Avrupa evinin dışında uzun süre kalmasına izin veremeyiz." ifadelerini kullandı.

Bugün Makedonya Türklerinin siyasi çekişmelerine ve bölünmüşlüğüne baktığımızda, Sancak'taki Boşnak toplumu ile büyük benzerlikler göstermesi ve bundan ders alınmaması üzücü bir durumdur. Bu bölünme ve kavgaları besleyen, tetikleyen, doğal ve suni etkenlerin (Ankara, Belgrad, Sofya,

Üsküp devlet ve sivil politikalar) varlığını, rolünü iyi analiz ederek yeni çözümler bulmalıyız.

Türkiye, son 20 yıldır AK Parti hükümetiyle birlikte yüzünü Balkanlar'a ciddi şekilde dönmüştür. Ancak Makedonya özelinde bölgedeki sorunların siyaset ve sivil toplum tarafından Türkiye'ye taşınma şekli, meseleleri daha da kördüğüm hâline getirmektedir. Bu noktada Balkanlar'da akraba, soydaş ve dindaş toplumlar arasında kronikleşmiş kültürel, politik, sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde dönemsel, geçici ve yerel yaklaşımlara son vererek, devlet aklı perspektifiyle hareket edilmesi büyük önem arz etmektedir.

Son beş yıldır Balkanlar'da ve Makedonya'da çok çetin bir küresel rekabet söz konusu. Avrupa, ABD, İngiltere, Rusya ve Çin'in Balkanlar politikasını siyaset, ekonomi, kültür ve kiliseler üzerindeki hâkimiyetini iyi okumak gerekiyor. Bu noktada başta TİKA ve büyükelçilikler üzere tüm Türk kurum ve kuruluşlarının iş birliği içinde çalışması büyük önem arz ediyor. Fakat bütün bu çalışmaların iyi bir strateji ve koordinasyon ile yapılması gerekiyor. Zira Türkiye'nin ve Türk toplumunun Kuzey Makedonya'daki varlığı ancak bu sayede her alanda daha iyi hissedilecektir. Balkanlar'daki Türk kurumlarının başına getirilen diplomat ve bürokratların yerel siyasetin etki ve baskısı altındayken görevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getiremedikleri gözlemlenmektedir ve bu önemli bir sorundur. Hasılı Makedonya'daki Türk toplumunun barış ve uzlaşma çerçevesinde Makedon, Arnavut, Boşnak, Torbeş ve Rom toplumları ile ilişkilerini kapsamlı politikalarla güçlendirmeye ihtiyacı vardır.

